УДК 811:[378.015.31:502/504]
DOI https://doi.org/10.32782/NSER/2025-1.04

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ НЕМОВНОГО ЗВО У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Мороз Людмила Володимирівна
кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0002-2750-8694

Ясногурська Людмила Михайлівна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0003-3039-447X

Мічуда Наталія Михайлівна
старший викладач кафедри іноземних мов
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0001-7936-7996

Ковалюк Владислав Вікторович
старший викладач кафедри іноземних мов
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0001-6419-7197

Професійно-комунікативна спрямованість підготовки з іноземної мови сьогодні визнається пріоритетним напрямом у модернізації освіти та має велике значення для формування компетентного та професійного фахівця. У статті розглянуто способи екологічного виховання молодого покоління на прикладі практики викладання дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» у немовному виші на різних етапах навчання: бакалаврат, магістратура. У процесі проведення занять з іноземної мови можуть бути використані спеціальні методи, педагогічні технології, екологічно орієнтовані заняття із застосуванням спеціальних текстів, що розширює словниковий запас на тему захисту навколишнього середовища, виховують правильну взаємодію із зовнішнім середовищем, а головне – формують загальну екологічну культуру людини. Автори наголошують, що існує дуже мало досліджень проблеми екологічної підготовки здобувачів вищої освіти засобами гуманітарних наук. Практика підтверджує висловлену багатьма вченими думку про те, що рівень екологічної освіти у сьогоднішній вищій школі залишається невисоким. Все більш усвідомлюється, що екологічна підготовка студентів будь-яких ЗВО є однією з найважливіших проблем теорії та практики вищої школи. Це пов'язано з відсутністю альтернативних програм, які б враховували специфіку майбутніх спеціальностей, і навіть розробленого комплексу методичних посібників, які б забезпечили ці програми. Екологічна освіта розглядається як один із компонентів глобальної освіти, оскільки процес навчання іноземної мови сприяє виробленню практичних умінь та навичок щодо збереження та оздоровлення природного середовища. Автори наголошують, що формування екологічної культури засобами вивчення іноземної мови ґрунтується на розвитку мотиваційного, змістовного та процесуального компонентів у їхній єдності. Педагогічні методи та технології, інтегративні екологічні програми, які використовуються під час навчання студентів іноземної мови, підвищують зацікавленість студентів, розширюють словниковий запас, спонукають до активного спілкування, розвивають глобальний, системний погляд на екологічні проблеми, формують цілісний світогляд майбутнього фахівця.

Ключові слова: *екологічна культура, іноземна мова за професійним спрямуванням, професійна компетентність, екологія, довкілля.*

Moroz L. V., Yasnohurska L. M., Michuda N. M., Kovaliuk V. V. Methods of forming the ecological culture of non-linguistic universities students in the process of learning a foreign language

The professional and communicative orientation of foreign language training is currently recognized as a priority in the modernization of education and is of great importance for the formation of a competent and

professional specialist. The article examines the methods of younger generation environmental education using the example of teaching the discipline "Professionally Oriented Foreign Language" in a non-linguistic higher education institution at different stages of study: bachelor's or master's degree students. In the process of conducting foreign language classes, special methods, pedagogical technologies, environmentally oriented classes using special texts can be used, which expands the vocabulary on the topic of environmental protection, educates the correct interaction with the external environment, and most importantly – forms the general ecological culture of a person. The authors emphasize that practice confirms the opinion expressed by many scientists that the level of environmental education in today's higher education remains low. It is increasingly realized that the ecological training of students of any higher education institutions is one of the most important problems of the theory and practice of higher education. This is due to the lack of alternative programs that would take into account the specifics of future specialties, and even a developed set of methodological manuals that would provide these programs. Environmental education is considered as one of the components of global education, since the process of learning a foreign language contributes to the development of practical skills and abilities in preserving and improving the natural environment.

The authors emphasize that the formation of an ecological culture by means of learning a foreign language is based on the development of motivational, content and procedural components in their unity. Pedagogical methods and technologies, integrative ecological programs used when teaching students a foreign language, increase students' interest, expand vocabulary, encourage active communication, develop a global, systemic view of environmental problems, and form a holistic worldview of the future specialist.

Key words: *ecological culture, foreign language for professional purposes, professional competence, ecology, environment.*

Постановка проблеми. Прагнення до осмисленого споживання, бережне ставлення до навколишнього середовища та застосування принципів стійкого розвитку є не просто сучасним трендом, а визнанням високого розвитку суспільства. Природні катаклізми та техногенні катастрофи спонукають замислитися щодо розробки нових технологій у спробі зменшити ризики подібних ситуацій. Також з необхідністю постає питання екологічного виховання та освіти.

Яку ж роль у підготовці майбутніх спеціалістів для прийняття таких рішень відіграє викладач іноземної мови немовного закладу вищої освіти? Яким чином відбувається формування екологічного розуміння в процесі навчання англійській мові студентів за різними освітньо-професійними програмами? У відповіді на ці питання міститься основна **мета** написання цієї статті.

Результати останніх досліджень. Дослідженнями проблем екологічної культури привернуло увагу таких науковців як, британські лінгвісти Кен Хайланд [2] та Джордж Прайс [5], які вивчали мовний компонент екологічної культури, а також її потенціал та роль у розвитку особистості.

У сфері неформальної освіти молоді в Європейському Союзі вагомий внесок у дослідження цього питання зробила В.С. Заярна, яка аналізувала доробок сучасних українських науковців щодо розвитку цієї сфери як складової реалізації концепції екологічної культури впродовж життя [1, с. 79].

Виклад основного матеріалу. Ми розділяємо точку зору про те, що при навчанні іноземної мови в немовному вузі все більш актуальною стає проблема розвитку і формування професійної компетентності здобувачів вищої освіти, основу якої складають успішно сформовані професійні навички та відповідні іншомовні комунікативні навички. Таким чином, необхідність професійно-комунікативної спрямованої підготовки з іноземної мови передбачає формування знань за спеціальністю та навчання студентів професійно-орієнтованому іншомовному спілкуванню. У зв'язку з цим «професійно-орієнтоване навчання іноземній мові визнається на даний час пріоритетним напрямком в оновленні освіти» [1, с. 77].

Професійно-орієнтоване навчання ґрунтується на врахуванні потреб студентів у вивченні іноземної мови відповідно до особливостей майбутньої професійної діяльності чи спеціальності [1, с. 77–78]. Воно поєднує оволодіння професійно-орієнтованою іноземною мовою та розвиток особистісних якостей учнів, знання культури країни мови, що вивчається, та набуття спеціальних професійних навичок та лінгвістичних знань. Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови у немовному вузі містить такі компоненти, як вивчення іноземної мови як засобу оволодіння спеціальністю та як засоби професійного спілкування [1, с. 78]. Крім цього, процес навчання іноземної мови спрямований на стимулювання роботи в команді, де кожен студент набуває важливих навичок соціальної взаємодії, а також ціннісні орієнтації та установки, властиві фахівцю.

На думку одного з авторів статті використання традиційних педагогічних технологій навчання іноземним мовам має основний недолік – вони обмежені у можливості імітувати або змоделювати іншомовне середовище, створити умови для автентичного спілкування мовою, що вивчається, врахувати індивідуальні відмінності студентів при роботі з великими за наповнюваністю групами і поки що низької мотивації до вивчення іноземної мови у студентів під час навчання на більшості

спеціальностей. У зв'язку з цим необхідна підготовка студентів до роботи в цьому середовищі та застосування ІКТ (інформаційно-комунікативних технологій) для вивчення іноземних мов. Найбільш затребуваними є технології саморегульованого навчання, розвиваючі та інформаційно-комунікативні технології [3, p. 194].

Роль професійно-орієнтованого навчання полягає у формуванні іншомовної комунікативної компетенції, необхідної для кваліфікованої професійної та творчої діяльності спеціаліста. У зв'язку з цим важливо осмислити та оцінити можливості навчальної дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» у немовному ЗВО на всіх етапах навчання у процесі підготовки майбутніх спеціалістів. **Мета** проведеного дослідження полягає в аналізі найбільш ефективних способів та методів формування екологічної культури студентів немовного закладу вищої освіти, що реалізуються в процесі викладання дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» у немовному закладі вищої освіти на різних етапах навчання та узагальнення практичного досвіду їх використання.

У педагогічній літературі підкреслюються широкі можливості іноземної мови щодо «екологізації навчання студентів» та «успішного формування у них екологічної компетенції та культури» [4, p. 521]. У зв'язку з цим одним із завдань діяльності викладача іноземної мови є аналіз та підбір найбільш ефективних способів формування екологічної культури на основі матеріалів, що вивчаються.

Глобальні екологічні проблеми, усвідомлення неминучих наслідків людської діяльності для природи, загроза для існування всього живого на Землі, прагнення відмовитися від вуглеводневої економіки і виробництва та розвитку альтернативних джерел енергії сприяють збільшенню кількості країн-учасників щодо вирішення глобальних екологічних проблем, серед яких наша країна займає далеко не останнє місце.

Формування екологічної культури є складним соціокультурним та психологічним феноменом, який включає усвідомлення сучасних екологічних проблем, критичне осмислення інформації на основі отриманих знань, у тому числі з іноземної мови, та здатність до практичної діяльності з їх вирішення, у тому числі у професійній діяльності. Володіння іноземною мовою та вміння здійснювати міжмовну комунікацію у професійній діяльності дозволяють відчувати себе невід'ємною частиною світової спільноти.

Процеси глобалізації, поширення та використання англійської мови призвело, зокрема, до появи в українській мові безлічі запозичень та англіцизмів, та до поступового формування нового типу мовного дискурсу, переважно, у професійній сфері [6, p. 322]. Про те, що мова розвивається дуже динамічно свідчить той факт, що за останні десять років у повсякденно-побутовому дискурсі, особливо у великих містах, завдяки рекламним та просвітницьким кампаніям, у побуті ми користуємося біологічно розкладними «шоперами», а якість «екологічно чистих» зі знаком «eco-friendly» миючих та пральних засобів визначається тим, чи є в них менше «ПАР (поверхнево-активних речовин)». Різниця між "фастфуд" та "органік фуд" не вимагає пояснень, генетично модифіковані продукти, позначені "ГМО", давно вже нікого не лякають. Багато хто хоче дотримуватися ЗСЖ, вести так би мовити, здоровий «лайфстайл», і вже знаються, хто такі «вегани» і чим вони відрізняються від вегетаріанців.

Вміння розуміти вивіски магазинів, маркувань на продуктах, дорожніх знаків англійською мовою, вивчення запозичених слів в українській мові безпосередньо з англійської форми формує так званий змішаний «білінгвізм» [7, p. 422], але не сприяє інтеграції та зануренню в систему цінностей англо-американської культури, яка значно відрізняється від системи цінностей української культури. За спостереженнями Джона М. Свейлза «люди, що вивчають лише англійську мову, але не англомовну культуру, сприймають ті чи інші її прояви поверхнево, часто – на шкоду своєї культурної ідентичності» [7, p. 423]. По тому, як поступово витісняються слова рідної мови, як формується зовсім інша мовна картина світу, можна впевнено сказати, що ми переживаємо період лінгвокультурної агресії, яка суттєво впливає на мовну картину світу [7, p. 423].

Прогрес йде семимильними кроками, тому у величезному потоці інформації ми не встигаємо винаходити нові терміни, що описують технології, які швидко змінюються, і ми просто запозичуємо їх безпосередньо з англійської. Наприклад, слова і вирази recycle, recycling centers, recyclable materials, reused, packaging добре знайомі і навіть запозичуються безпосередньо в українську мову, наприклад ресайклінг, секонд-хенд і т. д. З англійської мови були запозичені ще й інші лексичні одиниці з екології: бедленд, грумінг, імпринтинг, дигресія, перцентиль, аутвеллінг, енвайронменталістика тощо.

Крістін Б. Фік бачить вихід із ситуації без шкоди для вивчення іноземної мови і при збереженні своєї культурної ідентичності в тому, щоб «переосмислити зміст професійної мовної підготовки та допомогти студентам зрозуміти основні концепти (людина, сім'я, цінності, їжа, тваринний світ та ін.) в іншомовній картині світу, допомогти екстраполювати ці знання як на повсякденно-життєві ситуації, так і на майбутню професійну діяльність. Порівняння інокультури (у тому числі іншомовної культури) та рідної культури сприяє

формуванню у студентів міжкультурної компетенції, яка допоможе їм виявляти міжкультурні відмінності, специфічні особливості культур, адекватно розуміти культурні цінності інших народів» [7, p. 426].

Деякі викладачі пропонують розширювати можливості освітнього процесу та готувати студентів як «глобальних громадян», використовуючи предметно-мовне навчання CLIL (Content and Language Integrated Learning) [7, p. 427]. У рамках цієї технології навчання поняття «культура» посідає центральне місце у навчанні студентів предметам англійською мовою та формує свідомість «глобальної чи світової громадянськості». Вивчення різних тем проводиться з позиції різних культурних точок зору, усвідомлюючи, що інші культури схильні дивитися на речі по-іншому, мати різні цінності і переконання [7, p. 428]. Крім того, знайомство з іншими культурами у процесі навчання відбувається за рахунок розвитку лексико-граматичного апарату. В результаті цього навчання «через певний час студенти здатні вільно розмовляти англійською мовою і відповідати на поставлені питання так само, як би це було рідною мовою» [7, p. 428].

Однак, ми вважаємо, що основне освітнє значення для формування міжкультурної комунікації, зокрема, з проблем екології, має читання та переклад автентичних текстів загальнопрофесійної спрямованості, а також різноманітні за формою та змістом вправи, що ґрунтуються на активних технологіях навчання (робота з Інтернет-ресурсами), інтерактивними онлайн-програмами), що спрямовані на активізацію вивченого матеріалу.

Для формування та розвитку професійної компетентності у студентів немовного ЗВО під час навчання професійно-орієнтованій англійській мові використовуються комплекси комунікативних та творчих завдань. На всіх рівнях навчання представлені також граматичні вправи різного ступеня складності, спрямовані на аналіз труднощів перекладу науково-технічного тексту.

Примітним є те, що на основі текстового матеріалу студенти залучаються до дискусії професійного характеру англійською мовою, що дозволяє їм демонструвати поряд із мовною компетенцією власний професійний досвід та спеціальні знання.

Важливу роль відіграє читання автентичних текстів науково-публіцистичного характеру з різних сучасних НМК (навчально-методичних комплексів), наприклад, Straightforward та інших, які викликають підвищений інтерес у студентів. Після читання та аналізу текстів студенти разом із викладачем обговорюють сучасні екологічні проблеми, порівнюючи ситуацію у своїй країні та із ситуацією в інших країнах.

Навчання іноземної мови засноване на використанні різних лексико-граматичних вправ, тому учні виконують завдання на встановлення поєднання слів (collocations), встановлення порядку слів у реченні, з'єднання пар синонімів та антонімів, заповнення пропусків зі списку, на підстановку, з'єднання слова та дефініції, вправи «Знайди зайве», «Знайди помилку» тощо [4, p. 524].

Список тем, які цікавлять студентів, досить великий і виходить за рамки дисципліни, що вивчається. Вони відчувають зацікавленість і прагнення усвідомлення впливу на сучасний стан довкілля таких галузей, як целюлозно-паперова промисловість, хімічна, легка промисловість, машинобудування, де для виробництва використовується дуже багато як водних, так і енергетичних ресурсів. У зв'язку з цим очевидна необхідність використання іноземної мови, найчастіше англійської, для ознайомлення з досвідом закордонних виробництв щодо економії цих ресурсів та формування критичного мислення. Для цього учні займаються пошуком інформації, вивченням та критичним аналізом, беруть участь з доповідями на конференціях.

Висновки. Таким чином, незаперечний факт необхідності застосування елементів екологічної культури в процесі навчання іноземної мови студентів усіх рівнів та усіх спеціальностей знаходить своє підтвердження вже у межах університету. Використання проектних методик, різних кейсів, різноманітних форм групової роботи та роботи в команді, участь у конференціях англійською мовою дозволяє підвищити мотивацію студентів до вивчення іноземної мови та формування у них норм екологічної свідомості та поведінки.

Література:

1. Заярна В.С. Етапи розвитку міжнародного співробітництва у сфері неформальної освіти в Європейському Союзі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. Вип. 45. С. 77–85.
2. MacGregor S. *English for Specific Purposes in Higher Education: Teaching English to Ecologists*. Springer. 2017. 520–531 pp.
3. Swales J. M., Feak C. B. *Academic Writing for Graduate Students: Essential Tasks and Skills* (3rd ed.). University of Michigan Press. 2012. 420–428 pp.
4. Hyland K. *Academic Discourse: English in a Global Context*. Continuum. 2009. 16–27 pp.
5. Price G. *English for Science and Technology*. Routledge. 2011. 24–33 pp.
6. Ives J. *Teaching English for Specific Purposes: A Case Study Approach*. Cambridge University Press. 2018. 191–200 pp.

7. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press. 2014. 322–329 pp.

References:

1. Zaiarna, V.S. (2015). Etapy rozvytku mizhnarodnoho spivrobitnytstva u sferi neformalnoi osvity v Yevropeiskomu Soiuzi [Stages of development of international cooperation in the field of non-formal education in the European Union]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 45, 77–85. [in Ukrainian].
2. MacGregor, S. (2017). *English for Specific Purposes in Higher Education: Teaching English to Ecologists*. Springer. 520–531 pp.
3. Swales, J. M., & Feak, C. B. (2012). *Academic Writing for Graduate Students: Essential Tasks and Skills* (3rd ed.). University of Michigan Press. 420–428 pp.
4. Hyland, K. (2009). *Academic Discourse: English in a Global Context*. Continuum. 16–27 pp.
5. Price, G. (2011). *English for Science and Technology*. Routledge. 24–33 pp.
6. Ives, J. (2018). *Teaching English for Specific Purposes: A Case Study Approach*. Cambridge University Press. 191–200 pp.
7. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press. 322–329 pp.